

Портретна галерея

БІЛЯЄВ ОЛЕКСАНДР МИХАЙЛОВИЧ (до 90-річчя від дня народження видатного українського лінгводидактика)

*На жаль! Ідуть безповоротно
швидкоплинні роки...
Горацій*

*Він — учитель за покликанням;
його не можна уявити собі ніким іншим
як учителем. Викладання стало його життям,
його поживою; воно нероздільно зв'язане з ним.
І не дивно, що вчительська справа стає в нього
вільним мистецтвом, і він на всіх своїх учнів
накладає печать свого духу!
Як він знаходить своє щастя в навчанні,
так можна вважати щасливими тих,
хто в нього вчиться.
А. Дістервег*

Ось уже дев'ять років, як немає з нами нашого «наукового батька», видатного лінгводидактика, відомого в Україні і за її межами — члена-кореспондента НАПН України, доктора педагогічних наук, професора **Олександра Михайловича Біляєва**, якому в лютому 2015 року виповнилося б 90 років...

Народився Олександр Михайлович 27 лютого 1925 року у смт Нововоронцовка Нововоронцовського району Херсонської області.

У 1944–1945 роках служив у Червоній Армії. Брав активну участь у бойових діях проти німецько-фашистських загарбників. В одному із наступальних боїв на Берлінському напрямку був тяжко поранений. Після тривалого (понад 7 місяців) лікування в евакогоспіталі демобілізований з армії як інвалід II групи.

За участь у боях був нагороджений орденами Червоної Зірки, «Вітчизняної війни» 1 ступеня, медалями «За відвагу», «Захиснику Вітчизни».

Вищу освіту О.М. Біляєв здобував у Херсонському державному педагогічному інституті (факультет мови і літератури, українське відділення), який закінчив у 1950 році з відзнакою. Одразу ж почав працювати в місті Запоріжжі вчителем середньої жіночої школи № 30.

З 1954 по 1959 рік творча біографія була пов'язана з Донецьким державним університетом (на той час Сталінський державний педагогічний інститут), де Олександр Михайлович після закінчення аспірантури працював спочатку старшим викладачем, потім доцентом кафедри української мови. Читав розділи курсу сучасної української мови й курс методики викладання української мови. З 1958 року був деканом історико-філологічного факультету, поєднуючи творчу роботу з адміністративною діяльністю. Водночас уче-

Біляєв Олександр Михайлович
(27.02.1925 — 27.03.2006)

ний друкує ґрунтовні методичні статті в періодичній пресі, наукових записках інституту й провідних часописах України.

Олександр Михайлович Біляєв із перших кроків ухвалення в науку окреслив вихідні позиції української лінгводидактики. Реальний на той час стан справ, а саме: брак кандидатів педагогічних наук із методики навчання української мови, усталених класифікацій уроків, методів і прийомів навчання української мови, методичних розроблень вивчення мовних розділів, системності в розвитку зв'язного мовлення учнів середньої школи спонукав ученого до наукових пошуків у галузі методики навчання української мови.

У 1955 році О.М. Біляєв захистив кандидатську дисертацію на тему: «Робота над орфографічними помилками учнів».

Розвиток наукових інтересів О.М. Біляєва припав на період реорганізації школи (1958–1960 рр.). Характерним для цього часу було послідовне здійснення пізнавального й виховного навчання — поєднання різних видів роботи з граматики, правопису, лексики,

практичної стилістики, визначення шляхів підвищення ефективності уроку мови.

У 1959 році Олександр Михайлович Біляєв переїхав до Києва й обійняв посаду старшого наукового співробітника відділу методики мови в Українському науково-дослідному інституті педагогіки (УНДІП), де працював майже півстоліття: протягом 25 років Олександр Михайлович очолював відділ (сектор, лабораторію) методики мови, сім років був заступником директора з наукової роботи Інституту педагогіки НАПН України, головним науковим співробітником лабораторії навчання української мови.

Завдяки творчій, наполегливій праці Олександр Михайлович мав авторитет видатного вченого-методиста в галузі української лінгводидактики. Його наукові пошуки були пов'язані з проблемами уроку мови, змісту, форм і методів навчання української мови в середній загальноосвітній школі. Не менш відомий Олександр Михайлович і як співавтор низки навчальних програм і підручників української мови для загальноосвітніх навчальних закладів. У творчому доробку вченого понад 200 наукових праць. З них чотири монографії: «Шляхи підвищення ефективності уроку української мови в 5-7 класах» (1967), «Сучасний урок української мови» (1981), «Методика вивчення української мови в школі» (у співавторстві з В.Я. Мельничайком, М.І. Пентилюк та ін.) (1987), «Лінгводидактика української мови» (2005), понад 20 підручників української мови для шкіл з українською й російською мовою навчання для 5-11 класів (у співавторстві), які витримали багаторічні перевидання з доповненням і виправленням, методичні посібники, численні статті з актуальних питань методики мови.

У 1985 році О.М. Біляєв захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук на тему: «*Лінгводидактичні основи сучасного уроку української мови в середній школі*». У ній висвітлено проблеми, традиційно важливі для вчених-методистів, учителів-словесників, студентів-філологів, тісно пов'язані з методикою проведення уроків української мови, використанням оптимальних методів, прийомів, засобів навчання. Глибоко переконаний, що основним у сучасному уроці є його зміст, науковість, єдність навчання й виховання, оптимальність, зв'язок із життям, зовнішня (типологія, структура та структурні варіанти) і внутрішня організація (система методів, прийомів і засобів навчання).

У 1988 році О.М. Біляєву було присвоєно звання професора, а в 1992 році його обрано членом-кореспондентом АПН України.

Одним із важливих питань науково-педагогічної творчості О.М. Біляєва була проблема вивчення основних розділів курсу мови, яке починається в 5 класі з узагальнення й систематизації синтаксичних і пунктуаційних знань. Багатьом науковцям таке нововведення видавалося необґрунтованим, оскільки порушувало усталену послідовність опрацювання розділів:

синтаксис має йти за морфологією. Практика вивчення цього розділу в масовій школі довела правомірність такого введення, оскільки ці відомості сприяють засвоєнню фонетики, будови слова, словотвору, методики вивчення морфології, формування орфографічних умінь і навичок, а особливо — розвитку зв'язного мовлення.

Наукові ідеї професора О.М. Біляєва досі знаходять відображення й творчо розвиваються у працях його учнів: З.П. Бакум, М.С. Вашуленка, Н.Б. Голуб, О.М. Горошкіної, Н.М. Дикої, С.О. Карамана, Л.М. Кожуховської, І.А. Кучеренко, О.А. Кучерук, Л.І. Мамчур, Е.Я. Палихати, М.І. Пентилюк, М.Я. Плющ, О.І. Потапенка, Н.М. Остапенко, Т.В. Симоненко, І.М. Хом'яка, Г.Т. Шелехової, В.В. Шляхової, С.Т. Яворської та ін. А нещодавно в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка під керівництвом доктора педагогічних наук, професора Палихати Елеонори Ярославівни успішно захищено кандидатську дисертацію на тему: «*Лінгводидактична спадщина О.М. Біляєва (1925-2006 рр.)*» зі спеціальності 13.00.02 — теорія та методика навчання (українська мова). Автор дослідження — Людмила Павлівна Савич.

У результаті багаторічної плідної наукової діяльності вченого створено наукову школу Біляєва, яка налічує понад 40 кандидатів і 5 докторів педагогічних наук. Нині ледь не кожен вищий навчальний заклад, що готує майбутніх учителів, має у своєму складі учнів Біляєва — професорів і доцентів. Багато випускників Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, де вчений працював тривалий час, учителюють у загальноосвітніх навчальних закладах України і з глибокою шаною й любов'ю згадують свого викладача.

Науково-педагогічна діяльність Олександра Михайловича відзначена двома орденами «Знак пошани», медаллю А.С. Макаренка, Почесною Грамотою Кабінету Міністрів України та багатьма іншими нагородами. За розпорядженням Президента України Олександр Михайловичу як видатному діячеві науки було призначено довічну державну стипендію.

Олександр Михайлович Біляєв був великим жителюбом, гармонійно поєднував професіоналізм, глибоку ерудованість і сердечність, простоту, а ще від природи мав великий дар — добре розвинене почуття гумору й готовність завжди прийти на допомогу. До останку щедро ділився своїм досвідом, знаннями зі своїми учнями, колегами, друзями. Світла пам'ять про Велику Людину, Учителя, Колегу, Наставника зберігається в серцях тих, хто його знав і мав за честь працювати з ним.

**Науковці відділу методики навчання
української мови і літератури
Інституту педагогіки
НАПН України**